

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.4.44>

КУРИЛІН І.Р.

МЕХАНІЗМ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**MECHANISM OF COMMITTING A CRIMINAL OFFENSE**

Актуальність статті полягає в тому, що процес становлення та розвитку суспільних відносин нерозривно пов'язаний зі зміцненням законності та цілеспрямованою боротьбою з негативним соціальним явищем – злочинністю, що посягає на правопорядок, життя, здоров'я, свободу та гідність громадян, гальмує повноцінний розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави, яка має забезпечити всебічну охорону прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану. Ефективна протидія злочинності неможлива без послідовного наукового забезпечення. Узагальнення та аналіз інформації про механізм вчинення кримінального правопорушення надає можливість слідчому (детективу) спрямувати розслідування у потрібному напрямі й встановити істину у конкретному провадженні. Стаття присвячена дослідженню актуальній у криміналістичній науці проблемі – механізму вчинення кримінального правопорушення. У ній, на основі системного аналізу теоретичних наукових положень та матеріалів багаторічної слідчої практики, відповідну криміналістичну категорію розглянуто з функціональної точки зору, як процес взаємозв'язку і взаємодії суб'єкта кримінального правопорушення з предметом посягання, потерпілим, використовуваними знаряддями та засобами вчинення кримінального правопорушення, обстановки, а також слідів. Зазначається, що складові елементи механізму вчинення кримінального правопорушення, тісно пов'язані із кримінально-правовим поняттям складу кримінального правопорушення, кримінологічним поняттям механізму злочинної поведінки та кримінально-процесуальним поняттям предмета доказування. Порівнюються різні точки зору науковців щодо виникнення знань про механізм вчинення кримінального правопорушення, його самостійність та віднесення до окремої криміналістичної теорії, зроблено висновок, що механізм вчинення кримінального правопорушення, це криміналістична описова модель, що розкриває закономірності процесу здійснення особою суспільно-небезпечних діянь, за певний проміжок часу, місці та за певних умов, підготовку, безпосередньо вчинення й приховування кримінального правопорушення, використання при цьому знарядь і засобів, взаємодію із предметом посягання і потерпілим, яка має важливе значення, як у теоретичному аспекті – для побудови методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, так і у практичному – для успішного здійснення кримінального провадження.

Ключові слова: криміналістика, кримінальне правопорушення, механізм, предмет, сліди, обстановка, особа злочинця, розслідування.

The relevance of the article lies in the fact that the process of formation and development of social relations is inextricably linked with the strengthening of legality and a purposeful fight against a negative social phenomenon - crime, which encroaches on the rule of law, life, health, freedom and dignity of citizens, hinders the full development of Ukraine as a sovereign, democratic, social and legal state, which must ensure comprehensive protection of human rights and freedoms, especially in conditions of martial law. Effective counteraction to crime is impossible without consistent scientific support. Generalization and analysis of information about the mechanism of committing a criminal offense allows the investigator (detective) to direct the investigation in the

right direction and establish the truth in a specific proceeding. The article is devoted to the study of a problem relevant in forensic science - the mechanism of committing a criminal offense. In it, based on a systematic analysis of theoretical scientific provisions and materials of many years of investigative practice, the corresponding forensic category is considered from a functional point of view, as a process of interconnection and interaction of the subject of a criminal offense with the object of the offense, the victim, the tools and means used to commit a criminal offense, the situation, as well as traces. It is noted that the constituent elements of the mechanism of committing a criminal offense are closely related to the criminal law concept of the composition of a criminal offense, the criminological concept of the mechanism of criminal behavior and the criminal procedural concept of the subject of evidence. Different points of view of scientists on the emergence of knowledge about the mechanism of committing a criminal offense, its independence and attribution to a separate forensic theory are compared, and the conclusion is made that the mechanism of committing a criminal offense is a forensic descriptive model that reveals the regularities of the process of committing socially dangerous acts by a person, over a certain period of time, place and under certain conditions, preparation, direct commission and concealment of a criminal offense, the use of tools and means, interaction with the subject of the offense and the victim, which is of great importance both in the theoretical aspect - for building a methodology for investigating certain types of criminal offenses, and in practice - for the successful conduct of criminal proceedings.

Key words: *forensics, criminal offense, mechanism, object, traces, situation, identity of the criminal, investigation.*

Актуальність теми. Процес становлення та розвитку суспільних відносин нерозривно пов'язаний зі зміцненням законності та цілеспрямованою боротьбою з негативним соціальним явищем – злочинністю, що посягає на правопорядок, життя, здоров'я, свободу та гідність громадян, гальмує повноцінний розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави, яка має забезпечити всебічну охорону прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану. Ефективна протидія злочинності неможлива без послідовного наукового забезпечення. Узагальнення та аналіз інформації про механізм вчинення кримінального правопорушення надає можливість слідчому (детективу) спрямувати розслідування у потрібному напрямі й встановити істину у конкретному провадженні. Відтак, актуальні питання механізму вчинення кримінального правопорушення витікають із потреб практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість та необхідність розв'язання актуальних питань пов'язаних із механізмом вчинення кримінального правопорушення постійно викликало інтерес вчених-криміналістів, зокрема, таких як: В. Д. Басай, В. П. Бахін, В. К. Вельський, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, І. І. Котюк, В. С. Кузьмічов, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтєвський, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та інші. Втім, відзначаючи значні доробки зазначених вчених, слід констатувати, що їх дослідження не вичерпують усієї сукупності питань, пов'язаних із особливостями механізму вчинення кримінального правопорушення, а більшість із них й донині залишаються невирішеними.

Мета статті – розкрити криміналістичний зміст механізму вчинення кримінального правопорушення

Виклад основного матеріалу. Етимологічно механізм – це внутрішня будова, система чого-небудь; устрій; сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище [10, с. 179]. Аналіз юридичної літератури свідчить, що механізм кримінального правопорушення, в межах окремо взятої галузі знань розглядається по-різному, зокрема, в кримінології, як динамічна система, яка визначає зміст злочинної діяльності та включає в себе обстановку, характеристику злочинця, способи його дій тощо). При цьому, переважно вивчається ця система під кутом зору встановлення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень. Як синонімічний термін використовується й поняття механізму злочинної поведінки, з якого науковці виокремлюють такі елементи: формування наміру, виникнення мотиву, планування, прийняття рішення щодо вчинення кримінального правопорушення, вибір засобів та ін. Поряд із цим, у кримінальному праві прийнято використовувати категорію склад правопорушення (сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак).

Проте, в криміналістиці, прийнято трактувати механізм кримінального правопорушення, як складну динамічну систему, елементи якої розкривають зміст злочинної діяльності та включають: передусім суб'єкта кримінального правопорушення; предмет посягання; спосіб кримінального правопорушення (як систему детермінованих дій); обстановку (місце, час, умови); злочинний результат, зв'язки між діями (способом) і злочинним результатом тощо. Близький до цього розуміння механізму вчинення протиправного діяння П. Д. Біленчук, який зазначає, що вихідним моментом механізму вчинення протиправної дії є сукупність взаємозалежних та послідовних дій винної особи, пов'язаних з використанням знарядь та засобів, спрямованих на досягнення злочинного результату та його приховування [6, с. 347].

У контексті цього слід зазначити, що склад і механізм кримінального правопорушення структурно (елементно) збігаються, що не дивно, адже обидва поняття сформувалися хоча й у різних науках, але в результаті вивчення спільного об'єкта – злочинної діяльності. Наприклад, І. В. Гора, погоджуючись із тим, що спосіб входить до структури механізму кримінального правопорушення, слушно звертає увагу на те, що перший характеризує якісний бік, тоді як механізм – послідовний, технологічний [3]. Водночас, як відомо, частина цілого не може мати властивостей, суттєво відмінних від цілого, тим більше, якщо ціле є динамічною системою. Однак, зазначений спільний об'єкт аналізується в кримінальному праві та криміналістиці під різними кутами: кримінальне право вивчає його з метою встановлення ознак, які є підставою для кваліфікації суспільно небезпечного діяння, а криміналістика – з метою встановлення закономірних зв'язків між структурними елементами механізму для використання їх у розслідуванні кримінальних правопорушень [2]. Як слушно зазначає Є. Д. Лук'янчиков, виникнення носіїв значимої інформації, яка використовується для розслідування, обумовлено елементами механізму вчинення кримінального правопорушення: властивостями особи (її навички, звички); предметом посягання, способом вчинення (характер дій, застосування технічних засобів, зброї тощо) тощо [9, с. 64].

У свою чергу, В. А. Журавель аналізуючи поняття криміналістичної характеристики та механізму злочину, зазначає, що криміналістична характеристика – це наукова абстрактна категорія, у якій відображена якісно-кількісна інформація ретроспективної спрямованості як результат пізнання механізму певних різновидів злочинів, тобто механізм – це об'єкт, що відображується, а криміналістична характеристика – це форма його відображення. На думку науковця, механізм злочину як внутрішню замкнуту динамічну систему процесів і станів розслідуваної події, що виникають у ході взаємодіючих у злочині осіб, матеріальних об'єктів, генерує виникнення джерел криміналістично значущої інформації, тобто механізм злочину лише обумовлює виникнення слідів. У свою чергу, сліди як наслідки і як результат відображуваного процесу виходять за межі внутрішньої структури побудови механізму злочину [4, с. 169].

Варто додати, що елементи механізму кримінального правопорушення відображені й у науці кримінального процесу та розкриваються під поняттям «предмет доказування», як сукупність передбачених процесуальним законом обставин, встановлення яких необхідне для вирішення кримінального провадження по суті. Як підкреслює В. М. Тертишник, це певна квінтесенція обставин події, яка в сукупності розкриває елементи складу кримінального правопорушення [13, с. 228].

Відповідно до ст. 91 КПК України, доказуванню в кримінальному провадженні підлягають такі обставини: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [8].

Отже, в криміналістиці склалося вчення про механізм кримінального правопорушення, яке має безпосередні зв'язки з понятійним апаратом інших юридичних наук кримінально-правового циклу, що зумовлено, насамперед, спільним об'єктом дослідження – злочинною діяльністю. Однак, як було вже зазначено, предметом криміналістики в цьому об'єкті є закономірні зв'язки між елементами механізму, відповідно, її завдання – встановлення зв'язків. При цьому, слід зауважити, що структуризація механізму, зазвичай, проводиться без прив'язки до завдань подальшого дослідження типових моделей вчинення кримінального правопорушення певного виду. На наше переконання, з функціонального погляду, механізм вчинення кримінального правопорушення слід аналізувати, як процес взаємозв'язку та взаємодії суб'єкта злочинної діяльності з предметом посягання, потерпілим, обстановкою, способом, використовуваними знаряддями, засобами вчинення кримінального правопорушення, а також наслідками у вигляді слідів. Будучи пізнаними і належним чином відображеними, вказані зв'язки й залежності використовуються для розроблення науково-технічних засобів і прийомів розслідування кримінальних правопорушень, які також включаються до предмета криміналістики.

Суб'єкт кримінального правопорушення – центральний елемент механізму, оскільки саме ця особа приймає рішення щодо своєї протиправної поведінки, обирає предмет посягання і потерпілого, місце, час та обстановку вчинення кримінального правопорушення, а також спосіб, засоби і знаряддя. Саме в результаті його дій і настає злочинний результат та зміни в окремих елементах навколишньої обстановки (утворюються сліди). У контексті цього, зазначимо, що криміналістична характеристика особи – це визначення її риси характеру, соціального статусу, роду занять, злочинного досвіду, мотиву вчинення того чи іншого суспільно-небезпечного діяння, мети, злочинних зв'язків тощо. Виявлення таких даних забезпечує ефективність слідчих дій та дозволяє обирати оптимальні шляхи пошуку злочинця й раціонально витратити час при розслідуванні кримінального правопорушення [12, с. 7].

Поряд із суб'єктом, головну роль в механізмі вчинення кримінального правопорушення відіграє і *потерпілий* (фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди). Система ознак особи потерпілого охоплює демографічні відомості (стать, вік, місце проживання, навчання роботи тощо), дані про спосіб життя, риси характеру, навички, здібності, зв'язки (особисті, родинні, дружні, побутові) і відносини (неприятні, дружні тощо). Окрім цього, відомості про потерпілого включають дані про віктимність (схильність ставати (внаслідок низки обставин) жертвами певних злочинних дій) [7, с. 193].

У свою чергу, з *предметом* посягання, як із ще одним елементом механізму вчинення кримінального правопорушення, пов'язане настання шкідливих наслідків, передбачених КК України. Наприклад, таким предметом можуть виступати гроші чи будь-які інші матеріальні цінності, якими, особа намагається незаконно заволодіти спричиняючи тим самим шкоду законному власнику майна. Поряд із цим, А. П. Шеремет слушно наголошує, що ознаки предмета посягання мають значення для компенсації матеріальних збитків, завданих злочинцем, а його характеристика важлива для встановлення особи злочинця тоді: 1) коли викрадення предмета свідчить про знання призначення й можливостей використання; 2) коли викрадення свідчить про знання злочинцем вартості чи особливих властивостей предмета посягання; 3) якщо має місце заволодіння предметами з особливими властивостями; 4) коли за предметом посягання можна робити висновок про специфічну мету заволодіння; 5) коли до предмета посягання має доступ певне обмежене коло осіб [16, с. 343].

У лінійці структурних елементів, що розкривають зміст механізму вчинення кримінального правопорушення, особливе місце посідає й *спосіб*. Вітчизняний вчений-криміналіст М. В. Салтевський під цією категорією розуміє комплекс причинно і функціонально пов'язаних довільних (і частково мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця [11, с. 421]. У свою чергу, С. С. Чернявський, вважає, що спосіб вчинення є об'єктивно і суб'єктивно детермінованою системою дій (операцій, механізмів, прийомів) поведінки суб'єкта в процесі підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, кожна з яких залишає специфічні сліди, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів отримувати уявлення про сутність події, яка мала місце, встановити особу злочинця і його причетність до злочинної події, а також визначити найоптимальніші шляхи вирішення завдань досудового розслідування [15, с. 55–56].

З наведених вище дефініцій слід відразу помітити, що серед науковців прийнято вирізняти декілька компонентів, що утворюють структуру способу вчинення кримінального правопорушення, а саме: дії, спрямовані на підготовку, вчинення та приховування. Злочинці, обирають варіанти досягнення злочинного результату в залежності від ряду факторів: отримання

максимального прибутку; ризик викриття; рівень контролю сфери, де планується вчинення кримінального правопорушення, а, отже, і можливість довести факт його вчинення тощо. Саме через ці обставини, спосіб пов'язаний з найбільшою кількістю структурних елементів механізму вчинення кримінального правопорушення: особою злочинця, предметом, обстановкою вчинення, слідами тощо. А. Б. Балонь досить влучно зазначив, що спосіб варто розглядати як процес взаємодії та слідоутворення, адже містить у собі об'єкти, які вступають у взаємодію, сліди, які при цьому утворюються, місце їх розташування, а також ознаки й властивості, що їх характеризують. Такий опис є суто криміналістичним і дозволяє за слідами-відображеннями встановлювати особливості злочинця, характер дій та ознаки конкретних засобів і знарядь [1].

До елементів способу вчинення кримінального правопорушення потрібно віднести знаряддя (засоби), які використовуються суб'єктом під час вчинення ним певних дій. Знаряддя кримінального правопорушення – це будь-які об'єкти матеріального світу, які суб'єкт використовує як інструмент для посягання наявних або придбання нових можливостей здійснення впливу на якийсь предмет (руйнування або пошкодження для усунення перешкоди) або особу при досягненні злочинної мети. Сам факт застосування злочинцем конкретного знаряддя вказує на певні ознаки чи властивості суб'єкта, як-от наявність доступу до такого знаряддя (вогнепальної зброї, наркотичних засобів, отруйних речовин) і навичок у його використанні, характерних слідів на тілі, одязі, житлі тощо [2, с. 70].

Обстановка є ще одним елементом механізму вчинення кримінального правопорушення. Її значимість в досліджуваній структурі полягає в тому, що вона має взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами й впливає на саму подію, дії зловмисників, спосіб учинення тощо. На думку К. О. Чередник вивчаючи обстановку вчинення кримінального правопорушення, необхідно за основу брати інформативний критерій, виходячи з того, яким чином ті чи інші елементи можуть вплинути на хід розслідування. Такими можуть бути: обставини і умови, що передували вчиненню; обставини, що сприяли, або перешкождали вчиненню; обставини, що свідчать про заздалегідь сплановане пристосування для вчинення; фактори впливу обстановки на обрання способів, засобів вчинення кримінального правопорушення та жертви посягання; характер взаємодії суб'єктів під час вчинення злочинного посягання; умови місця та часу вчинення кримінального правопорушення [14, с. 26].

Наприклад, просторово-часові параметри злочинних дій є важливими з погляду доказування, оскільки, по-перше, вони дають можливість розрізнити чи ототожнювати події та їх учасників, визначити взаємне розташування, дистанцію, напрямок руху тощо. Зокрема, перебування особи в певний час на місці вчинення кримінального правопорушення чи, навпаки, її перебування в той же час зовсім в іншому місці (алібі) – це докази її причетності або непричетності до кримінального правопорушення. По-друге, самі ж об'єкти, розташовані в місці вчинення кримінального правопорушення, значною мірою зумовлюють можливість утворення певних слідів злочинця та його дій. Маються на увазі не тільки окремі речі (носії слідів рук, взуття, знарядь зламу, мікрочастинок та ін.), але, і документи – характер документообігу в певній сфері діяльності визначає, з одного боку, спосіб вчинення, наприклад, економічного кримінального правопорушення, а з другого – особливості його слідів у документах [2, с. 67–68].

Сліди несуть криміналістично значущу інформацію й тісно пов'язані із обстановкою, а тому їм відведено чільне місце в досліджуваному механізмі. І це, закономірно, оскільки, криміналістичний опис вчиненого кримінального правопорушення здійснюється з урахуванням причинно-наслідкових, просторово-часових, інформаційних та інших зв'язків [4].

Матеріальними слідами вважаються зміни в елементах речової навколишньої обстановки, що утворилися внаслідок механічного, хімічного, біологічного, термічного або іншого взаємовпливу під час вчинення кримінального правопорушення (наприклад сліди знарядь зламу, різноманітних дій злочинців, потерпілих, переміщення предметів або речовин, їх наявність або відсутність у певному місці, втрата або набуття ними певних ознак, властивостей тощо). У великому й різноманітному комплексі матеріальних слідів кримінального правопорушення виділяють: 1) сліди-відбитки (матеріальні копії структури поверхні одного об'єкта на іншому – сліди рук, взуття, розрубу, розрізу й т. ін.); 2) матеріальні предмети або їх частини (труп, знаряддя зламу, вогнепальна зброя, недопалок, викрадені речі, частки одягу і рослин тощо); 3) сліди-речовини (мікрочастки металу, фарби, мастила, горючих рідин і под.) [5, с. 127].

Залежно від стадії механізму вчинення кримінального правопорушення можна виділити: 1) сліди готування до кримінального правопорушення; 2) сліди замаху; 3) сліди закінченого кримінального правопорушення; 4) сліди приховування. На переконання Н. А. Сьоміної, така

класифікація має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки своєчасне виявлення й ідентифікація слідів дає змогу запобігти кримінальному правопорушенню, а відтак відвернути настання суспільно-небезпечних наслідків. Разом з тим, ідентифікація слідів приховування кримінального правопорушення, надає змогу визначити напрямки розшуку та можливі місця перебування особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, встановити факти вчинення інших кримінальних правопорушень тощо [12, с. 9].

Ідеальні сліди вчинення кримінального правопорушення – це сліди-відображення, що сформувалися і збереглися у свідомості людей під впливом певної події та мають криміналістичне значення. Утворені у свідомості людини образи можуть поділятися за предметом інформації на: образи людей (зовнішність); образи речей; образи подій (зокрема про дії та поведінку окремих їх учасників). У кримінальному провадженні ці образи відтворюються й використовуються у вербальній формі у вигляді надання показань [2, с. 86].

Способи виявлення перерахованих вище елементів механізму вчинення кримінального правопорушення, залежать від: 1) об'єктивних й суб'єктивних факторів; 2) слідчої ситуації; 3) особливостей розслідуваного кримінального правопорушення; 4) типовості елементів механізму вчинення однорідних чи схожих кримінальних правопорушень й базуються на розроблених у науці методах пізнання. Останні, як правило, розподіляються на загальнонаукові та спеціальні. До перших, зокрема, належать: спостереження, аналіз, синтез, метод дедукції, індукції, системно-структурний, функціональний та ін. До других – методи окремих наук (біології, медицини, психології, педагогіки, соціології, фізики, математики, хімії, юриспруденції тощо). Кожен із цих методологічних інструментів спроможний виявити певну ознаку елемента механізму вчинення кримінального правопорушення, або його конкретний прояв. Натомість, використання означуваних методів у сукупності дає змогу визначити всі складові механізму, з'ясувати його суть та значення.

Висновки. Отже, механізм вчинення кримінального правопорушення – це криміналістична описова модель, що розкриває закономірності процесу здійснення особою суспільно-небезпечних діянь, за певний проміжок часу, місці та за певних умов, підготовку, безпосередньо вчинення й приховування кримінального правопорушення, використання при цьому знарядь і засобів, взаємодію із предметом посягання і потерпілим. Враховуючи сутнісний зміст наведеної дефініції до структурних елементів такого механізму віднесено: 1) суб'єкта вчинення кримінального правопорушення; 2) потерпілого; 3) спосіб вчинення кримінального правопорушення (у тому числі знаряддя і засоби); 4) предмет посягання; 5) обстановку (місце, час, умови); 6) сліди кримінального правопорушення. Зв'язки між вказаними елементами мають закономірний характер (суттєві та повторювані), і це дає змогу при встановленні одного елемента під час розслідування вірогідно судити про існування іншого, що є основою для розроблення відповідних криміналістичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2015 р. 258 с.
2. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
3. Гора І. В. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон і життя*. 2012. № 2/9. С. 36–37.
4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021 р. 448 с.
5. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
6. Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і до-пов. Київ : Атіка, 2001. 544 с.
7. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. і допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
9. Лук'яничков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія, Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.
10. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. Т. 2. Київ : Аконіт, 2006. 862 с.

11. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005 р. 588 с.
12. Сьоміна Н. А. Механізм вчинення злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 18 с.
13. Теорія доказів : підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / За заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. 293 с.
14. Чередник К. О. Розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019 р. 270 с.
15. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 240 с.
16. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2005 р. 472 с.

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.4.45>

ЛАТИШЕВ В.П.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

FEATURES OF THE ORGANIZATION AND PLANNING OF THE INVESTIGATION OF FRAUD IN THE FIELD OF HUMANITARIAN AID PROVISION

Метою статті є аналіз наданих в криміналістичній літературі підходів до трактування організації та планування розслідування, а також визначення основних напрямів розслідування шахрайства у сфері надання гуманітарної допомоги. Стаття присвячена дослідженню питань організації та планування розслідування шахрайства у сфері надання гуманітарної допомоги. Наголошено, що через широкомасштабне російське вторгнення на територію України органи досудового розслідування постали перед новими проблемами в процесі організації та планування розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, пов'язаних із масовими злочинами, міжнародним гуманітарним правом та гібридною війною. Не виключенням стали й шахрайства у сфері надання гуманітарної допомоги. Діяльність з організації розслідування таких кримінальних правопорушень потребує вдосконалення організаційних і тактичних аспектів його здійснення, які повинні відповідати сучасним потребам практики, особливо в умовах зростання кількості складних та розгалужених злочинних схем, що вимагають від слідчих високого рівня аналітичних здібностей та міждисциплінарних знань. Значна увага приділяється описанню структурних елементів організації та розслідування шахрайства у сфері надання гуманітарної допомоги, зокрема: вивчення отриманої інформації щодо заяви, повідомлення про шахрайство; початкова правова оцінка та кваліфікація діяння; визначення сил і засобів досягнення цілей розслідування; створення оптимальних умов для слідчих (розшукових) та інших дій; ситуативне моделювання; планування розслідування кримінального провадження; взаємодія між слідчими та іншими особами, які беруть участь у досудовому розслідуванні; вирішення організаційних питань щодо використання спеціальних знань та призначення необхідних експертів; організація слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій; встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню шахрайства та розроблення засобів та методів профілактики тощо. Зроблено висновок, що розслідування шахрайства у сфері гуманітарної допомоги вимагає не лише юридичних знань, а й глибокого розуміння організацій-

---

© ЛАТИШЕВ В.П. – здобувач (Науково-дослідний інститут публічного права)